

АДАПТАЦІЯ НОРМАТИВНО-ПРАВОВОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ ДО ЗАГАЛЬНОЄВРОПЕЙСЬКИХ СТАНДАРТІВ ТА НАПРЯМИ ПОДАЛЬШОГО РОЗВИТКУ СТРАТЕГІЧНИХ ВІДНОСИН УКРАЇНА – ЄС (ЧАСТИНА 2)

РОЖКОВА Тетяна Станіславівна - кандидат економічних наук, доцент
кафедри МЕВ КиМУ

УДК 339.923

Характеризуючи можливості подальшого розвитку економічних відносин України з Євросоюзом, треба визначити дві групи напрямів подальшого співробітництва. Такі групи можуть визначатися, враховуючи сукупність можливих кроків України щодо інтеграції до Євросоюзу в коротко- та довготерміновій перспективі, а також враховуючи безумовні завдання та бажані орієнтири співробітництва. Виходячи з цього, наведені групи визначаються як стратегічні і тактичні.

Стратегічні напрями подальшого розвитку економічних відносин з Євросоюзом передбачають приведення економіки України у стан, який би дозволив повноцінну інтеграцію до відповідних європейських структур. В свою чергу, тактичні напрями подальшого розвитку економічних відносини України з Євросоюзом характеризують поточні можливості співробітництва, причому вони не мають жорсткої залежності від того, коли саме можлива повноцінна інтеграція. Тобто, якщо стратегічні напрями визначають загальний рух процесу реформ та стан економічних і соціально-політичних чинників подальшого розвитку України (враховуючи стратегічну мету інтеграції до Євросоюзу), то тактичні визначають поточні можливості розширення економічного співробітництва без врахування того, наскільки повно реалізується основна гео економічна мета розвитку.

Разом з тим, сукупність тактичних і стратегічних напрямків подальшого еконо-

мічного співробітництва України з Євросоюзом повинна вирішувати низку комплексних проблем, що носять загальнонаціональний соціально економічний і політико-стратегічний характер:

- сприяти якнайскорішому виходу України із соціально-економічної кризи та забезпеченню умов для її економічного зростання;

- підвищувати зрілість ринкової економіки в Україні та сприяти досягненню окремими атрибутивними елементами стану, що є

- адекватним до того, який має місце в країнах з розвинутою ринковою системою;

- створювати умови для органічної інтеграції України у світогосподарські відносини, включаючи вироблення державою відповідних напрямів такої інтеграції.

І. Стратегічні напрями

- Враховуючи те, що на рівні декларованої базової гео економічної доктрини Україна орієнтована на діючу в провідних європейських країнах модель соціально-економічних відносин, стратегічні напрями проєвропейського руху мають відповідне ідеологічне підґрунтя для практичного втілення в життя. Разом з тим, додаткові умови для реалізації цих стратегічних напрямів додає процес якісного поглиблення європейської інтеграції та розширення Європейського Союзу, його безпосереднє наближення до кордонів України. Останнє створює передумови для активізації її участі в інтеграційних процесах, адаптації

законодавства України до законодавства Євросоюзу. Те ж саме можна сказати про інституційну систему України та механізми макроекономічного управління.

- Можливості розвитку стратегічних напрямів співробітництва України з Євросоюзом значною мірою визначаються динамікою макроекономічних показників, тому головною стратегічною умовою проєвропейського руху України та її інтеграції до євроструктур є забезпечення сталої тенденції розвитку, і в першу чергу, мова йде про зростання показника ВВП. Причому про наявність сталої тенденції можна казати тільки тоді, коли таке зростання відбувається протягом відносно довгого часу. В цьому зв'язку блок цільових стратегічних інтеграційних завдань є тотожним із загальним завданням оздоровлення національної економіки та переводу її на рейки

- ринкового розвитку у відповідності до практики країн-кандидатів на вступ до ЄС, які надають приклади для адаптації в умовах України.

- Визначаючи перспективи співробітництва України з Євросоюзом, слід враховувати загальні очікувані наслідки тих процесів, які розгортаються зараз, в більш широкому геоелекономічному зрізі. Так, виходячи з результатів аналізу наслідків процесу розширення Євросоюзу на Схід, можна навести декілька гіпотетичних сценаріїв відповідно до основних результатів такого розширення. Зокрема, російський вчений С.Ткаченко наводить три відповідних сценарії розвитку подій [19; 1].

- Згідно першого сценарію, економічна та соціально-політична експансія Євросоюзу дуже швидко виявить свої природні межі. Таким чином, жодна держава в регіоні Центрально-Східної Європи не увійде більше до «спільного європейського дому». (При цьому, слід сказати, що у історії Європейського союзу вже декілька разів відмічалися випадки «інтеграційного відкату», навіть відмови від розрекламованих і оголошених найбільш значущими амбітних програм щодо валютної інтеграції на початку 1970-х років, або фактична невдача Міжурядової конференції з підготовки Амстердамського договору (1997 р.).)

- Згідно другого сценарію, розширення торкнеться лише декількох держав Центрально-Східної Європи, але вони будуть прийняті в блок на неповних умовах і фактично будуть оголошені його периферією, на яку не будуть поширені найбільш значущі для країн-кандидатів області діяльності ЄС. (Від себе додамо, що поки що ми не можемо казати про офіційну практику «неповноцінного членства» та про наявність в ЄС членів «другого сорту» за офіційним статусом, відтак дане припущення є, навіть, дещо нестичним. Більше того, «неповноцінність» деяких членів значно послабить блок в цілому, оскільки створить не тільки додаткові суперечності, а й породить ефект «ображеності», можливо й прагнення до своєрідного

- реваншу. З іншого боку, вповні можна казати про статус асоційованого членства, і проти можливості такого перебігу подій важко заперечувати.)

- Згідно третього сценарію (найменш вірогідного): розширення ЄС пройде успішно і охопить більшість або всі країни, які зараз ведуть переговори про вступ. При цьому вдасться зберегти Економічний і валютний союз, загальноєвропейську валюту і сформувані Загальну зовнішню політику і політику в області безпеки.

- Розглядаючи дані три варіанти, які, на думку наведеного автора, тільки і є можливими і не припускають яких-небудь інших, можна прийти в основному висновку: процес розширення ЄС на Схід в найближчі одне-два десятиріччя не торкнеться держав-членів СНД, точніше європейських республік колишнього СРСР, за винятком країн Балтії. Значно вірогіднішим було б інше припущення: погляд на ці країни, як на «чужі» щодо геополітичного ядра європейського континенту, безсумнівно, збережеться. Таким чином, Україні в середньостроковій перспективі доведеться мати справу з Євросоюзом у тому вигляді, яким він постає зараз (можливо, дещо оновлена парадигма відносин набуде певних нових рис, окремі її складові та показники співробітництва вповні можуть змінитися чисельно, але навряд чи якісно).

- Позиції по відношенню до такого «відносно замкненого» ЄС в Україні (як, до речі,

і в Росії) вже фактично сформувалися; вироблені і моделі відносин за таких умов. Це – повільне відкриття власних ринків для товарів і послуг з Європи, так само повільне відкриття у відповідь ринків європейцями; домінування в двосторонніх відносинах неекономічних проблем, а саме питань щодо прав людини, захисту демократії і стабільності, питань безпеки та військово-політичного балансу.

- На думку експертів Міжнародного центру перспективних досліджень, пріоритетні питання і напрямки економічної політики, що їх уряд України сформулював у 2000 році, за своєю сутністю вповні

відповідають тим завданням, які стоять перед країнами Центрально-Східної Європи. Йдеться, зокрема, про такі завдання [10; 8]:

1. підвищення ефективності системи державного управління;
2. досягнення макроекономічної стабільності;
3. поліпшення якості бюджетного процесу та забезпечення фінансової стійкості;
4. реструктуризація і приватизація державних підприємств, запровадження регулювання галузей інфраструктури;
5. земельна реформа;
6. створення законодавчої бази для розвитку приватної власності і підприємництва.

Проте уряди країн Центрально-Східної Європи досягли більшого успіху у впровадженні задекларованої економічної політики, оскільки заходи щодо втілення економічної політики фактично підпорядкувалися меті вступ до Європейського співтовариства. За підтримки, а також за умов тиску та контролю з боку ЄС, країни регіону реформували адміністративні структури і змінювали законодавство відповідно до вимог ЄС. В свою чергу, в Україні ці процеси, які щойно розпочалися, не набули належного розмаху.

Кажучи про майбутні інтеграційні механізми за участю країн як Західної, так і Центрально-Східної Європи, слід враховувати обопільність їх інтересів щодо зближення, співробітництва, а також певних геостратегічних гарантій. Адже навіть в країнах

Західної Європи досить розповсюдженою є думка проте, що сам Європейський Союз отримає від розширення своїх кордонів в східному напрямі гарантію від економічного колапсу і встановлення в цій зоні авторитарних режимів, які були б загрозою не тільки безпосередньо постсоціалістичним країнам, а й більшій рівновазі всередині самого Союзу, передусім враховуючи зростаючу силу Німеччини.

Дійсно, в останньому зв'язку, як це не дивно на перший погляд, можна помітити своєрідну роль країн-потенційних членів Євросоюзу як балансирів геоекономічної ситуації (адже, як правило, вважається, і небезпідставно, що розширення членства в ЄС може дестабілізувати цей блок). Подібна балансуєча роль має дещо локальний характер, маючи на увазі протиріччя між Великою Британією та Францією, між Німеччиною та іншими державами, які можуть претендувати на лідерство в ЄС, між «сильними» та «слабкими» членами Союзу.

Це положення є особливо важливим зараз, оскільки близькість політичних і економічних позицій окремих країн Євросоюзу (наприклад Франції та Німеччини) останнім часом починає давати збої. Крім того, таким інтеграційним шляхом не тільки Німеччина, але й інші країни-члени ЄС закріпили б свій вплив в цій частині Європи, хоч вже зараз більшість торгівлі Центрально-Східноєвропейських країн доводиться на країни Західної Європи. Втім, остання могла б навіть зміцнити свої позиції, особливо в контексті глобальної конкуренції із Сполученими Штатами.

Цей аргумент геостратегічного змісту підкріплюється рядом прогностичних оцінок, зокрема деякими розрахунками західних економістів, згідно яких Центральна Європа незабаром може перетворитися в одну з частин континенту, що найбільш швидко розвивається і є найбільш перспективною з точки зору ділової привабливості [21; 4].

Але як вважає ряд західноєвропейських економістів, Польща, Угорщина і Чеська республіка та інші країни Центральної Європи можуть давати

Україні уроки ринкової трансформації [12; 1] і вони не далекі від того, щоб відповідати пред'явленим умовам.

Але з точки зору здійснення конкретних інтеграційних кроків, слід відзначити, що до них є неготовим передусім сам Європейський Союз. І основною перешкодою є те, що нові претенденти на членство в ЄС – це порівняно бідні країни. Якщо розширення ЄС за рахунок прийому трьох країн Південної Європи свого часу швидко підняв (хоч і незначною мірою) середній рівень ВВП на душу населення в Європейському Союзі, то його розширення за рахунок прийому трьох країн Центральної Європи знизить його, навіть якщо економічний підйом, що в них розпочався, продовжиться. До речі, має місце і елемент міждержавної конкуренції всередині ЄС, адже нові члени конкурують з країнами Південної Європи та Ірландією за доступ до структурних фондів ЄС, змушуючи інші країни-учасниці збільшувати свої внески до бюджету Союзу.

Особливо чутливим моментом є те, що товари, які експортують країни Центрально-Східної Європи, відносяться до таких категорій, що торкаються інтересів ряду країн-членів ЄС. Мова йде про сталь, хімічну і сільськогосподарську продукцію. Вступивши до ЄС, дані країни, безсумнівно, використовуватимуть в своїх інтересах і на збиток іншим членам захисні нормативно-регламентаційні положення цих галузей, особливо у сфері загальної сільськогосподарської політики Євросоюзу.

Що стосується європейських держав, що входять раніше до складу Радянського Союзу, як, наприклад, Україна, Білорусія і Молдавія, то члени ЄС не виключають і їх прийняття, правда у вельми віддаленому майбутньому і тільки при умові створення в них насправді демократичної системи (отже йдеться про позаконотворчі міркування, що взагалі є типовим для євроінтеграції) і успішного реформування економіки.

Досить особливим є ставлення Російської Федерації до розширення

Євросоюзу на Схід. Практично всі члени Європейського Союзу солідарні в тому, що Росія ні за яких умов не зможе увійти до їх числа. Це, проте, не виключає, на їх

думку, створення системи угод про співпрацю в самих різних областях між ЄС і РФ. Така природна позиція зумовлює відповідне ставлення самої Російської Федерації до розширення Євросоюзу. Таке ставлення концентрується навколо усвідомлення того, що, з одного боку, розширення Євросоюзу є об'єктивною реальністю, а з іншого – Росія не має перспектив в найближчому майбутньому щодо вступу до Євросоюзу. В цьому контексті, на російському вищому державному рівні проголошується стратегічне партнерство з Європейським Союзом [13; 18].

В контексті стратегічних напрямів подальшого розвитку економічних відносин України з Євросоюзом, чинник Російської Федерації є дуже вагомим. Розширення ЄС на Схід, безумовно, торкнеться інтересів Росії, і наслідки можуть бути для неї неоднозначними, особливо в перехідний період. Воно буде ще більше сприяти переорієнтації національних економік країн Центрально-Східної Європи на ринки ЄС і зробить східно- і центральноєвропейські ринки недоступними для російських товарів, незважаючи на вже підписані торгові угоди між Росією і ЄС. Це посилить економічні проблеми, оскільки велика частина промислової продукції колишнього Радянського Союзу йшла саме в ці країни, в результаті Росія позбавиться можливості отримання коштів, необхідних для технологічного переоснащення підприємств. Відносно України, така ситуація може привести як до підвищення зацікавленості з боку Російської Федерації до розширення економічного співробітництва з Україною, так і до певних перешкод розвитку співробітництва України з Євросоюзом.

Разом з тим, природним є ставлення питання про те, що формування стратегічних напрямів подальшого розвитку економічних відносин України з Євросоюзом в плані їх конкретизації та уточнення має відбуватися в залежності від реального стану економічного і політичного розвитку держави, а також з урахуванням аналогічних процесів у сусідніх, розташованих на Захід від України, країнах регіону Центральної і Східної Європи.

II. Тактичні напрями

Тактичні напрями поглиблення торгової взаємодії з ЄС полягають в площині тих реальних процесів співробітництва з Євросоюзом, які тривають й зараз. Причому, якщо стратегічні напрями можна розглядати в контексті організації загального перспективного руху України до євроструктур та розвитку національної економіки, то тактичні напрями деталізують та конкретизують такий перспективний рух в комплексі різноманітних форм поточного взаємно вигідного торговельного співробітництва.

На сучасному етапі реалізації тактичних напрямів подальшого розвитку економічних відносин України з Євросоюзом важливо визначити чинники, які перешкоджають інтеграції України до Євросоюзу, а також чинники, які справляють негативний вплив на процес такої інтеграції. Згідно соціологічних опитувань Українського центру економічних і політичних досліджень ім. О.Разумкова [14; 7], ранжирування чинників, що мають значний негативний вплив на процес інтеграції України до Європейського Союзу виглядає так:

- низький рівень економічного розвитку та недостатні темпи реформ;
- високий рівень корупції;
- недосконалість податкової політики, непрозорість і нестабільність господарського законодавства;
- невідповідність рівня демократії європейським стандартам;
- тарифні та нетарифні обмеження у торгівлі з країнами ЄС;
- проблеми з захистом прав інтелектуальної власності в Україні;
- проблеми боргових зобов'язань України;
- значна ресурсна залежність України від РФ;
- геоекономічне дисбалансування Українських пріоритетів.

В свою чергу, згідно того самого джерела, найбільшою мірою перешкоджають інтеграції України до ЄС такі чинники:

- низький рівень економічного розвитку та недостатні темпи реформ;
- високий рівень корупції;

- невідповідність рівня демократії європейським стандартам;
- геополітична близькість до Росії;
- відмінність культурного розвитку України від загальноєвропейського, мовні бар'єри тощо.

З точки зору практики взаємного економічного співробітництва, взаємовідносини України з Євросоюзом значною мірою залежать від широкого спектру інструментів реалізації міжнародної економічної діяльності кожної із сторін. Слід враховувати, що об'єктивно, крім вектору наближення до Європи, Україна не може не наслідувати інший геоекономічному напрямку розвитку. Це – вдосконалення механізмів торгових відносин держави у відповідності до вимогами багатосторонньої системи СОТ. Сказане передбачає досягнення мети гарантованого доступу на ринки товарів і послуг багатьох країн світу та передбачає підписання двосторонніх протоколів з питань тарифних поступок та зобов'язань в сфері послуг з країнами-членами СОТ, визначення перехідних періодів гармонізації законодавства у відповідності з угодами з СОТ у відповідних галузях зовнішньоекономічного регулювання.

Разом з тим, не можна не визнати, що значною мірою ці два базові вектори зовнішньоекономічної оптимізації є співнаціленими. Більше того, нерозв'язаність проблем, які виникають і в тому, і в іншому напрямках має приблизно одну і ту саму природу. Зокрема йдеться про антидемпінгові розслідування. Так, восени 2000 року Рада Міністрів Європейського Союзу визнала Україну країною з ринковою економікою з антидемпінгових розслідувань, що дає можливість більш успішно проводити антидемпінгові процеси та прагнути уникнення небажаних обмежень експорту. Аналогічний позитивний ефект має приєднання України до системи ГАТТ/СОТ.

Що стосується завдань оптимізації торгівлі послугами з Євросоюзом, то слід враховувати, що в цій сфері ситуація для України складається дещо за іншими детермінантами [15; 8]. Взагалі, в цілому за період з 1994 року в Україні постійно зберігається позитивне сальдо торгівлі послугами. На-

приклад, за 1999 рік позитивне сальдо послуг склало 1479 млн. дол. США, при цьому експорт послуг становив 377 млн. дол. США. У структурі експорту послуг безумовно домінуючу позицію постійно займають транспортні послуги (80%), особливо послуги трубопровідного транспорту. Відомо, що особливу роль в забезпеченні цієї цифри мають відносини з Євросоюзом, оскільки трубопровідне транспортування нафти й газу територією України з Росії здійснюється переважно до країн ЄС та тих держав, які є членами союзу.

Сектор фінансових послуг, навпаки, показує скорочення обсягу експорту. У 1999 році фінансові послуги склали 19 млн. дол. США, що майже у 10 раз менше у порівнянні з 1994 роком. У структурі імпорту з 1994 року відбулись певні зміни. Так, спостерігається значне поживлення у секторі туристичних послуг, обсяг імпорту яких зріс у 2,5 рази і у 1999 році складав 364 млн. дол. США. І знов-таки, відносини з Євросоюзом в цьому відношенні мають збільшувати своє значення. Взагалі імпорт послуг в Україну є значно більш диверсифікованим: транспортні, туристичні, будівельні, фінансові послуги і послуги зв'язку у тому ж році склали у сукупності близько 5% загального обсягу імпорту. Дані підтверджують збереження тенденцій у структурі експорту та імпорту. Експорт послуг становить 2857 млн. дол. США, з яких 76% належить транспортним послугам. Імпорт послуг становить 1738 млн. дол. США. У порівнянні з аналогічним періодом можна відмітити зростання імпорту і експорту на 3% відповідно щорічно.

Слід відзначити і те, що проєвропейський рух України наштовхується на певні механізми гальмування. Частково ці механізми – інерція виробничо-збутової залежності, яка сформувалася протягом попередніх періодів. В силу пов'язаності із постачаннями сировини з Росії, а також із необхідністю орієнтуватися на російські ринки збуту, підприємницькі структури України мають відповідну гео економічну орієнтацію.

Однією з найголовніших внутрішніх проблем для проєвропейської орієнтації

України є досить слабка економіко-соціальна база її підтримки. Так, важливими складовими успішного розвитку економічних відносин України з Євросоюзом та органічної інтеграції України до європейських структур є формування відповідної свідомості широких верств населення з точки зору необхідності європейської орієнтації держави, а також широкого розуміння можливих переваг та недоліків такої орієнтації. Саме в заходах щодо підтримки широкими верстами населення обраної інтеграційної моделі закладено великі потенційні можливості руху держави у вказаному напрямку.

Характеризуючи стратегічні і тактичні напрями подальшого розвитку економічних відносин України з Євросоюзом, треба, також, враховувати загальне бачення проблематики європейської безпеки, як з точки зору її впливу на Україну, так і враховуючи геополітичну роль України. Наша держава може і повинна постати важливим фактором стратегічної стабільності на континенті, і ця умова має постати фактором повномасштабного розвитку її торговельних та інвестиційних відносин з ЄС. Український фахівець в сфері національної безпеки Г.Перепелиця визначає такі основні проблемами міжнародної безпеки в Європі [16; 5], які можна вважати напрямами реалізації стабілізуючої ролі України:

1. зміцнення стабільності в Європі;
2. запобігання конфліктам, управління кризами, підтримання миру, врегулювання конфліктів;
3. контроль над озброєнням та нерозповсюдженням зброї масового знищення;
4. зміцнення воєнної довіри та розвиток військового співробітництва.

Виходячи з наведених параметрів, на думку цитованого автора, внесок України та її роль у новій архітектурі європейської безпеки полягатиме як в приєднанні до європейських організацій, так і в визначенні свого місця та у цілеспрямованій діяльності в кожній із складових європейської безпеки. А головними напрямками політики в галузі зміцнення європейської безпеки саме для України повинні постати:

1. інтеграція в Європейські структури безпеки, перш за все вступ в ЄС;
2. запобігання конфліктам та активізація миротворчої діяльності;
3. контроль над озброєнням та посилення заходів щодо нерозповсюдження ядерної зброї;
4. поширення заходів воєнної довіри та розвиток міжнародного військового співробітництва;
5. зміцнення ролі та активізація діяльності в субрегіональних структурах безпеки.

В свою чергу, проблематика економічної безпеки повинна бути підпорядкована загальним напрямам інтеграційних процесів України до європейських структур. І це матиме необхідну реалізацію як в стратегічному, так і в тактичному значенні.

Загальне комплексне бачення подальшого розвитку економічних відносин України з Євросоюзом обумовлює не лише проблематика європейської безпеки і підключення України до врегулювання цієї сфери, але й більш широкий аналіз можливостей визначення ролі і місця України в європейському процесі.

В свою чергу, визначення та реалізація як економічних, так і політичних пріоритетів всередині держави є важливою запорукою розвитку зовнішнього чинника, яким є інтеграція до Європейського Союзу. Як підкреслюють вітчизняні автори В.Є.Мармазов та І.С.Піляєв, «наприкінці тисячоліття ідея Об'єднаної Європи стала актуальною, як ніколи раніше. Існує чітке політичне бажання продовжувати інтеграцію. Отримана історична можливість для всіх європейських країн об'єднати континент на основі спільних цінностей заради миру, свободи, прав людини та економічного добробуту» [17; 6].

Такі параметри і передбачають визначення шляхів подальшого міжнародно-економічного розвитку України, а також обґрунтоване акцентування уваги на окремих ключових кроках такого поступального руху. В свою чергу, лише у органічній єдності економічних і політичних кроків можливе досягнення адекватної стратегіч-

ного і тактичного розвитку України в контексті європейських інтеграційних пріоритетів.

Проведене дослідження надає можливість висловити такі висновки.

Україна поки що не має достатніх соціально-економічних умов для інтеграції в Європу. Тому без цілеспрямованої державної політики, розрахованої на широку та динамічну інтеграцію до ЄС, вона не має майбутнього як європейська незалежна і суверенна держава.

Виходячи з необхідності подальшого розвитку економічних відносин України з Євросоюзом, треба визначити дві групи підходів щодо оптимізації подальшого співробітництва. Такі групи визначаються, враховуючи сукупність можливих кроків України щодо інтеграції до Євросоюзу. В загальному плані, вони можуть розумітися як стратегічні і тактичні інтеграційні кроки.

Реалізація напрямів подальшого економічного співробітництва України з Євросоюзом повинна: сприяти виходу України з соціально-економічної кризи та забезпеченню умов для економічного зростання; підвищувати зрілість ринкової економіки в Україні та сприяти досягненню окремих атрибутивними елементами стану, що є адекватним країнам з розвинутою ринковою системою; створювати умови для органічної інтеграції України у світогосподарські відносини, включаючи відповідні напрями такої інтеграції.

Стратегічні напрями подальшого розвитку економічних відносин з Євросоюзом передбачають приведення економіки України у стан, який би дозволив повноцінну інтеграцію до відповідних європейських структур. В свою чергу, тактичні напрями подальшого розвитку економічних відносин України з Євросоюзом характеризують поточні можливості співробітництва і не мають жорсткої залежності від того – коли саме можлива повноцінна інтеграція. Тобто, якщо стратегічні напрями визначають загальний рух економічних і соціально-політичних чинників подальшого розвитку України (враховуючи стратегічну мету інтеграції до Євросоюзу), то тактичні визнача-

ють поточні можливості розширення економічного співробітництва на умовах лише опосередкованого врахування стратегічної мети інтеграційного розвитку держав.

Література:

1. Serujnoski G., Zografski E. The Dynamic Model and the New Economics // Proceedings. International Conference «Recent Development and Problems in the Transition Economies» (Skopje, 25 – 27 March 1999). Skopje: Univ. St. Cyril and Methodius. – P. 199 – 206.
2. Снелбекер Д. Перспективи економічної безпеки та зростання в Україні. – К.: Гарвардський інститут міжнародного розвитку. – 1999. -9 с.
3. Реформи заради добробуту. Про хід виконання програми діяльності Кабінету Міністрів України // Урядовий кур'єр. – 2000. – 13 липня. – С. 4 – 9.
4. Тенденції української економіки. – 2001. – Грудень. – 104 с.
5. Плотніков О. Довіра — «за бортом». Історичний досвід економічних провалів // День. – 1999. – 10 лютого.
6. Пахомов Ю.Н., Крымский С.Б., Павленко Ю.В. Пути и перепутья современной цивилизации. – К.: Благотворительный Фонд содействия развития гуманитарных и экономических наук «Международный деловой центр», – 1998.-432 с.
7. Ітвелл Дж., Еллен М., Карлссон М., Нуті Д.М., Шапіро Дж. Трансформація та інтеграція: Формування майбутнього Центральної та Східної Європи / Пер. з англ. – К.: Стилос. – 1998. – 192 с.
8. Угода про партнерство та співробітництво (УПС) між Україною та ЄС та інтеграція України до Європи все ще викликають запитання // Інформаційний бюлетень Українсько-Європейського консультативного центру з питань законодавства (UEPLAC). – 2000. – №4. -4 с.
9. Моргос П. Алгоритм повернення до Європи // День. – 2000. – 5 липня.
10. Примара Європи. Аналітична доповідь – К.: Агентство гуманітарних технологій. – 1999. – 99 с.
11. Бураковський І., Білецький В. Шлях України до Європейського Союзу: Погляд України. – К., Квітень 1999.
- 12.Новікова І., Тільний Є. Проблеми розвитку інноваційної діяльності в Україні // Стратегія економічного розвитку України: Науковий збірник. – Вин. 2 – 3. – К.: КНЕУ, 2000. – С 159 – 173.
13. Бурда М., Виплош Ч. Макроекономіка: Європейський контекст / Пер. з англ. – К.: Основи. – 1998. – 682 с.
- 14.Сіденко В.Р. Системна трансформація зовнішньоекономічної діяльності при переході від централізованої планової до ринкової економіки. Автореф. док. екон. наук. – К.: Інститут світової економіки і міжнародних відносин НАН України. – 1999. – 32 с.
- 15.Kornai J. Ten Year After «The Road to a Free Economy». The Author's Self- Evaluation. – Washington D.C.: The World Bank. – 2000. – 30 p.
- 16.Kostovska L. Crisis of Economies in Transition and Illusion about the Globalization of the World Economy // Proceedings. International Conference «Recent Development and Problems in the Transition Economies» (Skopje, 25 – 27 March 1999). Skopje: Univ. St. Cyril and Methodius. – P. 295 – 305.
- 17.Сіденко В. Експортний потенціал України: пріоритети інтеграції // Національна безпека і оборона. – 2000. – №6. – С. 48 – 50.
- 18.Василенко Я. Глухий кут, у який нас кличуть // Дзеркало тижня. – 2002. – № 19. – www.zerkalo-nedeli.com.
- 20.Силіна Т. В Європу разом із... Білоруссю? // Дзеркало тижня. – 2002. – №15. -www.zerkalo-nedeli.com.
- 21.Тенденції української економіки. – 2001. – Грудень. – 104 с.
- 22.Семченко І. Шаг в сторону. Украина пытается оторваться от российского рынка // Эксперт. – 2000. – 27 марта. – С. 14.
- 23.Пашков М., Чалий В. Україна і розширення ЄС: проблеми, наслідки, перспективи // Дзеркало тижня. – 2001. – № 45. – www.zerkalo-nedeli.com.
- 24.Гриценко А., Пашков М. Украина на мировых рынках: добро пожаловать или... // Зеркало недели. – 2000. – 24 июня.
- 25.Квартальні передбачення. – К.: Міжнародний центр перспективних досліджень. – 2000. – Липень. – 102 с.